

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет ветеринарної медицини

Кафедра внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики

**РОБОЧИЙ ЗОШИТ
ДО ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ
«КЛІНІЧНА ДІАГНОСТИКА
ВНУТРІШНІХ ХВОРОБ ТВАРИН»**

Частина 1

**для здобувачів денної форми навчання
другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності
211 ветеринарна медицина**

Одеса, 2026

УДК: 619:616-071(075.8)

Укладач:

Кандидат ветеринарних наук, доцент

Дубін Р. А

Рецензент:

Головний лікар "Ексвет".

Віталій РАЙЛЯН

Робочий зошит до лабораторних занять з освітнього компоненту клінічна діагностика внутрішніх хвороб тварин Ч 1 для здобувачів денної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 211 ветеринарна медицина / Р. А. Дубін [Електронний ресурс] – Одеса. : ОДАУ, 2026 . – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. 23 с.

Робочий зошит містить систематизований навчально-методичний матеріал, спрямований на формування у здобувачів вищої освіти спеціальності 211 «Ветеринарна медицина» практичних навичок клінічного дослідження тварин. Розглядаються правила техніки безпеки, загальна методика клінічного дослідження (огляд, пальпація, перкусія, аускультация), дослідження габітусу, волосяного покриву, шкіри та її похідних, видимих слизових оболонок і лімфатичних вузлів, а також основні принципи розпізнавання хвороб і термометрія. Матеріал розрахований на використання під час лабораторно-практичних занять та самостійної роботи здобувачів.

Затверджено до друку методичною комісією факультету ветеринарної медицини (протокол №2 від 19 жовтня 2026 р.)

Відповідальний за випуск: Р. А. Дубін, кандидат ветеринарних наук, доцент

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА РОБОТИ.....	4
Лабораторно-практичне заняття № 1. Техніка безпеки та загальна методика клінічного дослідження тварин	5
Лабораторно-практичне заняття № 2. Дослідження загального стану тварини	7
Лабораторно-практичне заняття № 3. Дослідження волосяного покриву, шкіри, її похідних та підшкірної клітковини	9
Лабораторно-практичне заняття № 4. Основні принципи розпізнавання хвороб. Симптом, синдром, діагноз, прогноз.....	11
Лабораторно-практичне заняття № 5. Дослідження видимих слизових оболонок та лімфатичних вузлів	13
Лабораторно-практичне заняття № 6. Термометрія та оцінка температурного гомеостазу тварин	15
Ситуаційні завдання.....	17
Контрольні питання	18
Підсумкова таблиця та висновок здобувача.....	19
Рекомендована література	20

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА РОБОТИ

Мета зошита — формування у здобувачів вищої освіти практичних навичок безпечної фіксації тварин, проведення загального клінічного дослідження, оцінювання габітусу, шкіри та її похідних, видимих слизових оболонок, лімфатичних вузлів і температури тіла, а також засвоєння основних принципів розпізнавання хвороб.

Робочий зошит заповнюється здобувачем самостійно під час лабораторно-практичного заняття на основі результатів дослідження тварини (демонстраційної, клінічної або за матеріалами відеоказусу), а також опрацювання рекомендованої літератури.

Правила техніки безпеки

- працювати з тваринами спокійно, впевнено, без різких рухів, крику та надмірного шуму;
- перед контактом оцінити поведінку, вид, темперамент і стан тварини, наявність ознак агресії;
- проводити дослідження у спеціально відведеному, добре освітленому місці з надійною фіксацією тварини;
- використовувати засоби індивідуального захисту (халат, рукавички, за потреби — намордник, закрутку для великої рогатої худоби тощо);
- не заходити за круп та не наближатись до голови тварини без попередження власника/обслуговуючого персоналу;
- фіксацію проводити без надмірного тиску на грудну і черевну стінку, кінцівки та шию тварини;
- після контакту з кожною твариною, особливо хворою, проводити гігієнічну обробку рук та дезінфекцію інструментів;
- за підозри на інфекційну або зоонозну хворобу застосовувати ізоляцію тварини та заходи біобезпеки, повідомляти керівника заняття;
- усі гострі, колючі та ріжучі інструменти зберігати та використовувати з дотриманням правил безпеки.

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Техніка безпеки та загальна методика клінічного дослідження тварин

Мета: закріпити правила техніки безпеки при роботі з тваринами та оволодіти послідовністю і загальними методами клінічного дослідження.

Обладнання: тварина для дослідження, фонендоскоп (стетоскоп), плесиметр і перкусійний молоточок, засоби фіксації, засоби індивідуального захисту, журнал реєстрації.

Послідовність клінічного дослідження

Реєстрація тварини збір анамнезу (*anamnesis vitae, anamnesis morbi*) загальне дослідження (габітус, шкіра, слизові оболонки, лімфатичні вузли, температура тіла) спеціальне дослідження систем органів лабораторні та інструментальні дослідження встановлення діагнозу і прогнозу.

Загальні методи клінічного дослідження

Метод	Технічна суть методу	Що дозволяє виявити	Результат дослідження тварини

Заповнити таблицю на прикладі методів огляду, пальпації, перкусії та аускультції, вказавши їх технічну суть.

Завдання: провести реєстрацію тварини (вид, стать, вік, масть/забарвлення, кличка або номер) та описати послідовність проведеного дослідження _____

Контрольні питання:

1. Які основні правила техніки безпеки при роботі з тваринами?

---

2. З яких етапів складається клінічне дослідження тварини?

---

3. У чому полягає суть методів огляду, пальпації, перкусії та аускультації?

---

4. Які особливості фіксації тварин різних видів?

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Дослідження загального стану тварини

Мета: навчитися визначати габітус тварини — положення тіла, вгодованість, конституцію, темперамент — та оцінювати стан волосяного (пір'яного) покриву.

Обладнання: тварина для дослідження, вимірвальна стрічка, журнал реєстрації.

Габітус (*habitus*) — це зовнішній вигляд тварини в момент дослідження, який складається з положення тіла, вгодованості, конституції, темпераменту та типу нервової діяльності.

Дослідження габітусу

Показник габітусу	Методика визначення	Результат дослідження	Діагностичне значення

Орієнтовний перелік показників для заповнення: положення тіла (природне вільне/природне вимушене/невільне), вгодованість (добра/середня/незадовільна/виснаження/ожиріння), конституція (ніжна/груба, щільна/рихла), темперамент (жсавий/млявий), тип будови тіла, стан волосяного покриву/оперення.

Завдання: описати габітус обстеженої тварини за всіма показниками та зробити висновок про загальний стан.

Контрольні питання:

1. Що таке габітус і з яких складових він формується?

---

2. Які положення тіла тварини розрізняють і про що свідчить вимушене положення?

---

3. Як визначають ступінь вгодованості тварини?

---

4. Які типи конституції тварин виділяють?

---

5. Які особливості дослідження волосяного покриву та пера у птахів?

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Дослідження волосяного покриву, шкіри, її похідних та підшкірної клітковини

Мета: оволодіти методикою дослідження волосяного покриву, шкіри, її похідних (роги, копита, кігті) та підшкірної клітковини, навчитися виявляти патологічні зміни та визначати їх діагностичне значення.

Обладнання: тварина для дослідження, лупа, лампа Вуда (за наявності), журнал реєстрації.

Методика та результати дослідження

Показник	Методика дослідження	Результат дослідження	Діагностичне значення

Показники для заповнення: блиск і густина волосяного покриву, тримкість волосся, колір шкіри, вологість, місцева температура, еластичність (тургор), цілісність (наявність висипань, ран, виразок, набряків), стан похідних шкіри, стан підшкірної клітковини (набряки, емфізема, крепітація).

Завдання: описати стан шкіри та волосяного покриву обстеженої тварини, вказати виявлені патологічні зміни (за наявності) та їх можливе діагностичне значення. _____

Контрольні питання:

1. Які показники оцінюють при дослідженні волосяного покриву?

---

2. Якими методами визначають еластичність і вологість шкіри?

---

3. Про що свідчить зниження тургору шкіри?

---

4. Які патологічні зміни шкіри та її похідних мають найбільше діагностичне значення?

---

5. Як досліджують підшкірну клітковину і які зміни можна виявити?

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Основні принципи розпізнавання хвороб. Симптом, синдром, діагноз, прогноз

Мета: засвоїти основні етапи розпізнавання хвороб тварин, поняття симптому та синдрому, принципи формулювання діагнозу і прогнозу.

Основні поняття

Поняття	Визначення
Симптом	окрема ознака хвороби, яку виявляють під час дослідження тварини (наприклад, підвищення температури тіла, кашель, кульгавість).
Синдром	стійке поєднання кількох симптомів, зумовлених спільним патогенезом (наприклад, синдром колюк, синдром жовтяниці).
Попередній діагноз	діагностичне припущення, зроблене на підставі анамнезу та загального дослідження, що визначає подальший план обстеження.
Диференційний діагноз	процес виключення схожих за клінічними ознаками хвороб для встановлення остаточного діагнозу.
Заключний (остаточний) діагноз	діагноз, встановлений на підставі повного клінічного, лабораторного та (за потреби) інструментального дослідження.
Прогноз	науково обґрунтоване передбачення перебігу та наслідку хвороби (сприятливий, обережний/сумнівний, несприятливий).

Ситуаційний приклад

У тварини виявлено: підвищення температури тіла, пригнічення, зниження апетиту, почервоніння та набряк слизової оболонки рота. Визначте, які з наведених ознак є симптомами, чи можна виділити синдром, та сформулюйте попередній діагноз.

Відповідь:

Контрольні питання:

1. Що таке симптом і які види симптомів розрізняють?

---

2. Чим синдром відрізняється від симптому?

---

3. Які етапи включає процес розпізнавання хвороби?

---

4. У чому полягає суть диференційної діагностики?

---

5. Які види прогнозу виділяють і від чого вони залежать?

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Дослідження видимих слизових оболонок та лімфатичних вузлів

Мета: оволодіти методикою дослідження кон'юнктиви, слизових оболонок ротової та носової порожнин, а також топографією, методикою пальпації та оцінкою стану поверхневих лімфатичних вузлів.

Обладнання: тварина для дослідження, джерело світла, шпатель, журнал реєстрації.

5.1. Дослідження видимих слизових оболонок

Слизова оболонка	Колір	Вологість	Цілісність / інші зміни

Досліджують кон'юнктиву, слизові оболонки ротової та носової порожнин (у птахів — також слизову оболонку ротової порожнини та клоаки).

5.2. Дослідження поверхневих лімфатичних вузлів

Лімфатичний вузол	Величина	Форма	Консистенція, рухомість, болючість

Орієнтовний перелік досліджуваних лімфовузлів (за видом тварини): підщелепні, привушні, поверхневі шийні (передлопаткові), колінної складки, надвим'яні тощо.

Завдання: описати результати дослідження слизових оболонок і доступних для пальпації лімфатичних вузлів обстеженої тварини, зробити висновок про їх діагностичне значення.

Контрольні питання:

1. Які слизові оболонки досліджують у тварин і якими методами?

---

2. Про що свідчить блідість, ціаноз, жовтяничність слизових оболонок?

---

3. Яка топографія основних поверхневих лімфатичних вузлів?

---

4. Які показники визначають при пальпації лімфатичних вузлів?

---

5. Яке діагностичне значення мають зміни величини, консистенції та болючості лімфовузлів?

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Термометрія та оцінка температурного гомеостазу тварин

Мета: оволодіти правилами та технікою термометрії тварин, навчитися оцінювати отримані результати та визначати види гарячки.

Обладнання: ветеринарний (електронний або максимальний ртутний) термометр, вазелін, дезінфікуючий розчин, журнал термометрії.

Фізіологічні межі температури тіла (ректально), °C

Вид тварини	Норма температури тіла, °C
Велика рогата худоба	37,5–39,5
Коні	37,5–38,5
Вівці, кози	38,5–40,0
Свині	38,0–40,0
Собаки	37,5–39,0
Кішки	38,0–39,5
Кролі	38,5–39,5
Кури	40,5–42,0
Хвилясті папуги та дрібні декоративні птахи	40,0–42,0

Наведені величини орієнтовні; точні межі норми уточнюють за довідковою літературою з урахуванням віку, породи та фізіологічного стану тварини.

Термометрія тварини (динамічне спостереження)

Дата / час	Температура, °C	Пульс, уд/хв	Дихання, дих. рухів/хв

Дата / час	Температура, °С	Пульс, уд/хв	Дихання, дих. рухів/хв

Оцінка температурної реакції

Стан	Характеристика
Гіпотермія	зниження температури тіла нижче фізіологічної норми (переохолодження, шок, важка інтоксикація, термінальні стани).
Гіпертермія (перегрівання)	підвищення температури тіла внаслідок дії зовнішніх чинників (висока температура довкілля, м'язове перевантаження) без участі пірогенів.
Гарячка (<i>febris</i>)	підвищення температури тіла як захисно-приспосувальна реакція організму у відповідь на дію пірогенних чинників (інфекція, запалення).
Типи гарячки за характером температурної кривої	постійна (<i>febris continua</i>), послаблююча (<i>remittens</i>), переміжна (<i>intermittens</i>), виснажлива/гектична (<i>hectica</i>), атипова (<i>irregularis</i>).

Завдання: провести термометрію тварини тричі з інтервалом (або використати дані відеоказусу), побудувати температурну криву за отриманими даними та визначити тип температурної реакції.

Контрольні питання:

1. Які правила та техніка проведення термометрії у тварин різних видів?

---

2. Чим гіпертермія відрізняється від гарячки?

---

3. Які типи гарячки за характером температурної кривої виділяють?

---

4. Яке діагностичне і прогностичне значення має термометрія?

СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

№ 1

Собака малорухлива, апетит знижений, температура тіла 39,8 °С. Складіть план клінічного дослідження тварини та визначте, які загальні методи дослідження слід застосувати в першу чергу.

Відповідь:

№ 2

При огляді корови виявлено скуйовджений, тьмяний волосяний покрив, знижену еластичність шкіри. Визначте, які додаткові показники слід дослідити та про що можуть свідчити виявлені зміни.

Відповідь:

№ 3

У кота слизова оболонка ротової порожнини бліда, підщелепні лімфатичні вузли дещо збільшені, безболісні. Сформулюйте, які симптоми виявлено, чи можна припустити синдром, та який попередній діагноз і план подальшого дослідження ви запропонуєте.

Відповідь:

№ 4

При термометрії теляти протягом трьох діб зафіксовано коливання температури тіла в межах 1–1,5 °С, що не досягають норми жодного разу. Визначте тип температурної кривої та можливе діагностичне значення.

Відповідь:

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

(для підсумкового опитування за темами 1–6)

1. Які основні правила техніки безпеки при роботі з тваринами?

2. З яких етапів складається клінічне дослідження тварини?

3. У чому суть методів огляду, пальпації, перкусії та аускультатії?

---

4. Що таке габітус і з яких складових він формується?

---

5. Як оцінюють вгодованість і конституцію тварини?

---

6. Які показники характеризують стан шкіри та волосяного покриву?

---

7. Яке діагностичне значення мають патологічні зміни шкіри та підшкірної клітковини?

---

8. Що таке симптом і синдром, чим вони відрізняються?

---

9. Які види діагнозу розрізняють (попередній, диференціальний, заключний)?

---

10. Які види прогнозу виділяють?

---

11. Які слизові оболонки досліджують у тварин і на що звертають увагу?

---

12. Яка топографія та методика дослідження поверхневих лімфатичних вузлів?

---

13. Які правила термометрії тварин?

---

14. Чим гарячка відрізняється від гіпертермії та гіпотермії?

---

15. Які типи гарячки за характером температурної кривої виділяють?

ПІДСУМКОВА ТАБЛИЦЯ

Метод / показник дослідження	Що визначає	Результат у дослідженій тварини	Діагностичне значення

ПІДСУМКОВИЙ ВИСНОВОК ЗДОБУВАЧА

Оцінка: _____ Підпис викладача: _____

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Клінічна діагностика внутрішніх хвороб тварин / В. І. Левченко ; за заг. ред. В.І. Левченко. Біла Церква: 2017. 544 с
2. Цвіліховський М.І., Бондар В.О., Якимчук О.М., Маринюк М.О. Практикум з клінічної діагностики хвороб тварин. Київ: «ЦП»КОМПРИНТ», 2017. 307 с.
3. Козачок В.С., Скиба О.О., Цвіліховський М.І. Клінічне дослідження екзотичних тварин. Навчальний посібник Київ: Арістей. 2010. 248 с.

Додаткова література:

1. Клінічне дослідження органів і систем тварин: / М. І. Цвіліховський та ін. навчальний посібник. Київ, "ЦП"КОМПРИНТ". 2017. 382 с.
2. Клінічна діагностика хвороб тварин. Частина 1. Інструментальні методи дослідження серця тварин: / М. І. Цвіліховський та ін навчальний посібник. Київ: "ЦП"КОМПРИНТ". 2017. 126 с.
3. Спеціальна пропедевтика, терапія і профілактика внутрішніх хвороб тварин: / М. І. Цвіліховський та ін. навчальний посібник. Київ: "ЦП"КОМПРИНТ", 2017. 607 с.
4. Clinical examination of organs and systems of animals. Training Manual / For the training of specialists in the field of knowledge "Veterinary Medicine" of higher education institutions M. Tsvilikhovskiy et al. O. CP "KOMPRINT": 2018. 370 p.

Навчальне видання

**Робочий зошит
до лабораторних занять
з освітнього компоненту
клінічна діагностика внутрішніх хвороб тварин**

**Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.**

**Ум. друк. арк. _.
Наклад**

ОДАУ

65000, м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 13